

Basın, gerçek, etik

HASAN BÜLENT
KAHRAMAN

Basının etik sınırını tayin eden en önemli olgulardan birisi de gerçek kavramıyla olan ilişkisidir.

Modernist anlayış gerçeğin değişmez, dokunulmaz ve bir tek olduğunu kabul eder. Bu özellikleriyle, gerçek, herkesin ulaşabileceği bir şey değildir. Ona ancak belli, seçkin, ayrıcalıklı bir kesim erişebilir. Bilim adamı olarak, kültür adamı olarak kişiler gerçeği parça parça elde ederler. Modernist toplumsal sistem merkezi bir yetke çevresinde kurulduğundan bilim, adı öyle koyulmasa da onun denetimindedir. Devlet, son kertede her şeyi belirleyen, düzenleyen bir örgüt olarak bilime de gerçeğe de müdahale eder ve bu hakkını daima saklı tutar.

Okul sistemi, modernizmin en önemli kurumudur. Çünkü, Ivan Illich'in tanımıyla, 'okullulaştırma' sürecinde merkezi gücün kabul ettiği ve benimsediği gerçek kitlelere aktarılır. Böylelikle, gerçek, irdelenen, sorgulanan bir sürecin sonucunda özgürce ulaşılmış bağımsız bir olgu niteliğini yitirir.

Modern sonrası ya da geç modern dönemin toplumlara öğrettiği en önemli koşul budur: Şimdi postmodernizm diye bilinen tartışma aslında Lyotard'ın başlattığı, bilgiye erişim, bilgiyi kullanım olanaklarıyla ilgili bir tartışma olarak doğmuş ve gelişmiştir. Sonunda da bilginin değişken, yönlendirilebilir, denetlenen bir konumda bulunduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca, modernist sistemde, merkezle bütünleşmiş aydınların, 'bilenler' olarak 'bu' bilginin kitlelere götürülmesinde 'kullanılan' özneler olduğu da ortayakoyulmuştur.

Son bir husus da Foucault'nun getirdiği 'söylem' (discourse) kavramıdır. Foucault'ya göre iktidar kendisini belli bir söylemle tanımlar ya da tersinden söyleyecek olursak her iktidarın özdeşleştiği belli bir söylem vardır. Bu söylem gerçeği öne çıkarmaz, tersine onu saklar. Dolayısıyla her söylem bir iktidarla bütünleştiği gibi bizatihi her söylemin tekabül ettiği bir iktidar vardır.

Böyle bir sürece müdahale edebilecek iki olgudan birisi bağımsız, birey aydınlar, öteki onunla tümleşmiş basındır. Gerçekten de basın, varlığını, merkeze, onun söylemine, öylelikle de iktidarına dönük eleştiriye borçludur. Çünkü, basının temel uğraşısı 'gerçek'lerdir. Ne var ki, burada iç çelişkiler kendisini gösterecektir. Çünkü, bu kez, merkezi otoritenin yerine basın gerçeği elinde tutmaktadır. Bu, onun ayrıcalıklaşması, belli bir hiyerarşide, gerçeği elinde tutan, 'bilen - özne' sıfatıyla belli bir yetke kazanması, kitlenin, toplumun ve bireyin üstünde bir yere oturması demektir. Kısacası, bir yanıyla merkezi otoriteye karşı çıkararak eleştirel olmakta ama öteki yanıyla kendisi belli bir söylem geliştirerek iktidarlaşmaktadır. Kaldı ki, müdahale edilebilir gerçek bu kez onun elindedir; dolayısıyla, kuracağı söylemle gerçeği yönlendirecek, biçimlendirecektir.

Althusser, kitle iletişim araçlarını 'devletin ideolojik aygıtları' olarak nitelendirmişti. Yukarıda tanımladığım özdeşleşme anlayışıyla bakılırsa bu doğrudur. Ne var ki, yeterli değildir; çünkü, daha derinde yatan sorun, gerçek - söylem arasındaki ilişki, ona bağlı hiyerarşik sıralama ve gizli, Foucault'nun tabiriyle, mikro iktidarlardır. Bu durumda basının gerçeği 'kullanmasını' sınırlayan tek olgu etik anlayışı olacaktır.

Etik, bu bağlamda iki temel olguya dayanarak oluşur. İlki, herhangi bir kabulden gerçeğe giderek etiği kurma olanağı yoktur. Bir başka değişle etik gerçeğe müdahaleyle kurulamaz; bu bizatihi etik dışı bir konum ve durumdur. Çünkü, etik, bir tanım olarak gerçeğin kendisinde saklıdır. Ona dokunulduğu anda bu yapı parçalanır. Bu teorik ve ideal durumun gündelik edim içinde aşılması kaçınılmazdır. O sınır aşımının belirleyicisi ise 'uzaklık' kavramıdır. Etik, gerçeğe mümkün olduğunca uzak kalılabildiğinde korunabilir. Yani, gerçekle elbette uğraşılacak, bu elbette bir iktidar olacaktır ama eğer gerçeğe belli bir soğukluk ve uzaklık içinden bakılırsa etik sınıra da o kadar yakın durulacaktır. Bu da bizim basınımızda sık sık yinelendiği gibi 'gerçeklerin içinde olmak'la değil dışında kalmakla mümkündür ki, bireysel yaşamın kamusallaştırılması tartışması da bu noktada doğmaktadır. 'Uzaklık' kavramı o tartışmada da belirleyicidir. Kaldı ki, uzaklık bir 'iktidarlaşma' sürecini de kıracaktır.

Bu zihniyet etkinleşmezse bireysel yaşam basında korunamaz. Bu, yasayla hele hiç sağlanamaz. Çünkü yasa, müdahale ve iktidar demektir. Basın ancak onu da aşmasını öğrenince etik bir çizgiye gelecek, bireysel yaşama da kendi iktidarına da belli bir uzaklık kazandıracak demektir.